

Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish – iqtisodiy barqarorlik garovi

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o'g'li
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliyaviy savodxonlik tushunchasi, uning zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni hamda iqtisodiy barqarorlikka ta'siri ilmiy asosda tahlil qilingan. Jahon tajribasi asosida aholi moliyaviy madaniyatini oshirishning dolzarbligi, uni oshirish vositalari va samarali strategiyalar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar, muammolar va yechimlar tahlil qilingan. Maqolada xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari, xalqaro tadqiqotlar natijalari asosida O'zbekiston uchun taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy savodxonlik, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy madaniyat, aholining iqtisodiy bilimlari, xalqaro tajriba, O'zbekiston, makroiqtisodiy islohotlar, barqaror taraqqiyot.

Zamonaviy jamiyatda har bir fuqaro hayotining ajralmas qismi sifatida moliyaviy qarorlar qabul qilish ehtiyojiga duch keladi. Har bir insonning farovonligi, jamiyatning iqtisodiy barqarorligi va davlatning iqtisodiy xavfsizligi aholining moliyaviy savodxonlik darajasiga bevosita bog'liqdir. Moliyaviy savodxonlik nafaqat individual darajada daromadlarni to'g'ri boshqarish va jamg'arish imkonini beradi, balki makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Moliyaviy savodxonlik tushunchasi xalqaro tashkilotlar tomonidan turlicha izohlanadi. Masalan, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) bu atamani fuqarolarning moliyaviy mahsulot va xizmatlarni tushunish, baholash va ulardan ongli foydalanish bo'yicha bilim, malaka va motivatsiyasiga ega bo'lishi sifatida ta'riflaydi.

Moliyaviy savodxonlik ko'p jihatli tushuncha bo'lib, uning tarkibiy qismlariga moliyaviy bilim, moliyaviy xulq va moliyaviy qarorlar kiradi. Moliyaviy bilim deganda odamlarning foiz stavkalari, inflyatsiya, kredit, sarmoya, jamg'arma kabi asosiy tushunchalar haqidagi bilim darajasi tushuniladi. Moliyaviy xulq, bu insonlarning pul mablag'larini tejash, daromad va xarajatlarni rejalashtirish, moliyaviy intizomga amal qilishiga asoslangan. Moliyaviy qarorlar esa insonning kundalik yoki uzoq muddatli moliyaviy muammolarga qanday yondashishini anglatadi. Bu qarorlar orqali odamlar sarmoya kiritish, kredit olish, jamg'arish yoki iste'mol qilish borasida o'z iqtisodiy manfaatlarini ko'zlab harakat qilishadi. Moliyaviy savodxonlikning ahamiyatiga xalqaro olimlar ham alohida urg'u berishgan. Masalan, Annamaria Lusardi va Olivia Mitchell o'z tadqiqotlarida moliyaviy savodxonlikni "barqaror farovonlikni ta'minlovchi zaruriy kundalik ko'nikma" deb ta'riflaydi.

Dunyo mamlakatlarida moliyaviy savodxonlik darajasi turlicha. OECD tomonidan o'tkazilgan 2022-yilgi xalqaro so'rov natijalariga ko'ra, Shveysariya,

Kanada, Yangi Zelandiya kabi mamlakatlarda aholining moliyaviy savodxonligi yuqori darajada. Bu davlatlarda fuqarolar sarmoyaviy risklarni baholay oladi, kredit siyosatini tushunadi va daromadlarini samarali boshqaradi. Boshqa tomondan, rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan ayrim Markaziy Osiyo mamlakatlarida, aholining katta qismi moliyaviy qarorlarni ko'proq intuisiya yoki ijtimoiy bosim asosida qabul qiladi. O'zbekistonda ham bu borada muayyan muammolar mavjud. Jumladan, Markaziy bank tomonidan 2021 yilda o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, respondentlarning qariyb 60 foizi oddiy moliyaviy tushunchalarni to'liq anglamaydi. Bu holat aholining ortiqcha qarzga botishi, ishonchsiz moliyaviy xizmatlarga murojaat qilishi va moliyaviy firibgarliklarga chalinish xavfini oshiradi.

Moliyaviy savodxonlik darajasi bevosita iqtisodiy barqarorlik bilan chambarchas bog'liq. Moliyaviy bilimga ega bo'lgan aholining xatoga yo'l qo'yish ehtimoli kamayadi, bu esa bank sektorining barqarorligini ta'minlaydi. Moliyaviy jihatdan savodli fuqaro foydali investitsiya yo'nalishlarini tanlaydi, jamg'arma madaniyatiga amal qiladi va ijtimoiy himoya tizimiga ortiqcha yuk bo'lmaydi. Moliyaviy savodxonlik darajasi ortgan sari aholining iqtisodiy faolligi ham oshadi, bu esa davlatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ingliz iqtisodchisi Tim Harfordning ta'kidlashicha, moliyaviy savodxonlik iqtisodiy immunitetdir. U yo'qligida insonlar moliyaviy inqirozga nisbatan zaif bo'ladi. Bu fikr ayniqsa, pandemiya sharoitida o'z isbotini topdi. Moliyaviy zaxiraga ega bo'lgan aholi qatlamlari inqirozni nisbatan yengil kechirishdi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. 2020 yilda Markaziy bank tomonidan "Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish milliy strategiyasi" qabul qilindi. Ushbu hujjat asosida moliyaviy bilimlarni targ'ib qilish, aholini moliyaviy qarorlar qabul qilishga o'rgatish, bank-moliya xizmatlaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish kabi vazifalar belgilandi. Maktab va oliy o'quv yurtlari uchun moliyaviy savodxonlikka oid darsliklar ishlab chiqildi, interaktiv platformalar va mobil ilovalar yaratildi. Ayniqsa, "Finlit.uz" singari raqamli vositalar orqali yoshlar va talabalar moliyaviy bilimlarini oshirishga katta hissa qo'shmoqda. Shu bilan birga, hali hal etilishi lozim bo'lgan muammolar mavjud. Jumladan, chekka hududlardagi aholining raqamli vositalarga cheklangan kirish imkoniyati, ayollar va nogironlar orasida moliyaviy ishtirok darajasining pastligi, moliyaviy rejalashtirish bo'yicha amaliy treninglarning yetishmasligi kabi omillar bu boradagi sa'y-harakatlarga to'siq bo'lmoqda.

Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Moliyaviy savodxonlik fuqarolarning iqtisodiy hayotdagi faol ishtirokini ta'minlash, ularni moliyaviy firibgarlikdan himoya qilish, jamiyatda iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni mustahkamlashning muhim garovidir. Shu bois, maktabdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarda moliyaviy bilimlarni uzviy o'qitish zarur. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalarida moliyaviy madaniyatni targ'ib etuvchi

ko'rsatuvlar, ijtimoiy tarmoqlarda bloggerlar orqali tushunarli kontentlar yaratish, aholining turli qatlamlariga yo'naltirilgan moliyaviy maslahat xizmatlarini joriy etish kabi choralarni kuchaytirish lozim. Davlat organlari, moliyaviy institutlar va fuqarolik jamiyati institutlari hamkorligida bu boradagi ishlarni tizimli olib borish, mamlakat iqtisodiy xavfsizligi va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lusardi, A., & Mitchell, O.S. (2014). *The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence*. Journal of Economic Literature.
2. OECD (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*.
3. Harford, T. (2016). *The Undercover Economist Strikes Back*. Riverhead Books.
4. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки (2021). *Аҳолининг молиявий саводхонлик даражаси тўғрисида ҳисобот*.
5. World Bank. (2021). *Global Findex Database*.
6. Hilgert, M.A., Hogarth, J.M., & Beverly, S.G. (2003). *Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior*. Federal Reserve Bulletin.
7. Atkinson, A., & Messy, F. (2012). *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/INFE Pilot Study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions.